

ОСОБЛИВОСТІ СЛОВОТВОРЕННЯ СКЛАДНИХ ОКАЗІОНАЛІЗМІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено лінгвістичному аналізу особливостей деривації складних okazіоналізмів в українській мові початку XXI століття. Матеріалом для дослідження слугували переважно стилістично забарвлені одиниці (понад 300 слів), які функціонують у мас-медійному й інтернет-дискурсі. У дослідженні з'ясовано, що в сучасній українській мові в деривації авторських слів активізувалися та є продуктивними такі способи словотвору, як чисте основоскладання й основоскладання із суфіксацією, юкстапозиція, телескопія, аббревіація, зрощення.

Ключові слова: okazіоналізм, авторські слова, словотворення, деривація, спосіб.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. На сучасному етапі українська мова як найважливіший засіб спілкування розвивається надзвичайно динамічно, забезпечуючи життєдіяльність її носіїв. Кількісні та якісні модифікації охопили майже всі рівні лінгвальної системи. Але традиційно найбільших змін зазнає лексико-семантичний рівень. Саме тут відбувається своєрідна «словникова революція», «лексичний бум», зумовлені передусім соціальними чинниками – демократизацією, лібералізацією, вербальною розкутістю, потужною інформатизацією, глобалізацією та ін. Ми всі є свідками того, як носії української мови поступово позбуваються радянських стереотипів і заборон, а демонструють високу креативність і винахідливість у творенні нових слів. «Ця креативність, спричинена зовнішнім “соціальним поштовхом”, виявляється передусім у бажанні стати “законодавцем мовної моди”, “запроваджувачем нового мовного смаку”, у прагненні до вдосконалення, до зручних і ефективних форм вираження, в оригінальний, незвичний, нетрадиційний спосіб реалізувати надані мовною системою потужні словотворчі можливості» (Колоїз 2015: 3). Названий творчий процес особливо зримо виявився в українській мові кінця XX – початку XXI ст. у продукуванні як загальнономовних, так і авторських неологізмів. Творення okazіоналізмів традиційно було й є прерогативою художньо-белетристичного стилю, але в останні десятиліття засвідчено інтенсивне наростання чисельності таких одиниць у мас-медіа та в інтернет-дискурсі. Саме тому однією з актуальних проблем у сучасній україністиці є ґрунтовне вивчення названих слів.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Індивідуально-авторські слова стали об'єктом значної кількості робіт у лінгвістиці. Так, в українському мовознавстві okazіоналізми в різних мовах і стилях вивчали Ю. Касім, В. Маремпольський, Г. Колесник, І. Муромцев, Г. Вокальчук, Ж. Колоїз, А. Загнітко, Є. Карпіловська, М. Навальна, Л. Дядечко, Г. Сюта, А. Нелюба, Ю. Зацний, В. Герман, О. Турчак, Т. Юрченко, І. Соболева, О. Тодор, Є. Редько, К. Ладоня, В. Заскалета, О. Попова, О. Ребрій, О. Жижома, К. Брітікова, В. Максимчук, М. Бойчук, А. Янков та ін. Також у зарубіжній лінгвістичній науці названу проблему досліджували Н. Фельдман, Е. Ханпіра, О. Ликов, В. Лопатін, О. Земська, О. Розен, В. Ковальов,

Р. Намітокова, О. Габінська, Б. Шиманек, Д. Тодорова, В. Бонджолова, У. Сокольська, А. Літак, А. Лерер, Л. Бауер, Дж. Алгео, В. Лі, Дж. Сімпсон, Е. Маттієлло, Л. Сарроуб, В. Гардін та ін. Усе-таки, незважаючи на значні досягнення в галузі студіювання okazіоналізмів, у царині названої проблематики ще є ряд нерозв'язаних питань і моментів, оскільки зміни в структурі сучасної української мови, у творенні нових авторських засобів номінації відбуваються настільки швидко, що це потребує постійної їх фіксації, уведення до словників. Уважаємо, що назване питання в рідній мові є **актуальним**, потребує постійного більш виваженого та ґрунтовнішого розгляду, оскільки корпус таких одиниць постійно зростає й урізноманітнюється.

Мета цієї статті – виявити й проаналізувати особливості творення складних okazіоналізмів у мас-медійному та інтернетному дискурсах української мови початку ХХІ століття. **Завдання:** 1) з'ясувати головні екстра- й інтралінгвальні чинники, що сприяли виникненню й активному функціонуванню таких одиниць у сучасній українській мові; 2) виявити способи словотворення нових складних індивідуально-авторських слів; 3) визначити стилістичну маркованість названих утворень.

Об'єктом дослідження є складні okazіоналізми, що функціонують в українській мові початку ХХІ століття, а **предметом** – особливості деривації складних okazіоналізмів у мас-медійному й інтернетному дискурсах початку нового тисячоліття.

Фактичним матеріалом для розвідки слугували тексти сучасних мас-медіа (газети «День», «Україна молода», «Дзеркало тижня», «Високий замок», «Gazeta.ua», «Молода Галичина» та ін; радіо «Українське радіо», радіо «Свобода»; телеканали «2+2», «24», ТРК «Україна», «1+1», «Інтер» тощо); українськомовного інтернет-дискурсу. Корпус дібраних складних okazіоналізмів становить понад 300 одиниць. Під час дослідження було використано такі **методи** й **прийоми**: описовий, словотвірний аналіз, функційний, компонентний аналіз, а також частково кількісний аналіз.

Наукова новизна, теоретична і практична цінність отриманих результатів. Уперше виявлено й подано вплив головних екстра- й інтралінгвальних чинників, що сприяли виникненню й активному функціонуванню складних okazіональних одиниць у сучасній українській мові; було проаналізовано способи словотворення названих слів; виконане дослідження є певним внеском у сучасну теорію словотвору; практична цінність отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані під час вивчення курсів сучасної української мови (розділи «Словотворення», «Лексикологія», «Стилістика», «Культура мови»), медіакомунікації, медіалінгвістики, прагмалінгвістики, а також у лексикографічній практиці – для укладання словників okazіоналізмів, нових слів і значень тощо.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Okazіоналізми, або індивідуально-авторські новотвори, – цікавий фактичний матеріал із погляду походження, семантики, структурної організації та стильового і стилістичного використання. Виникнення й активне функціонування таких одиниць в українській мові початку ХХІ століття спричинене передусім суспільним

запитом для неординарного «ословлення» понять, осіб, реалій, явищ та ін. сучасної динамічної доби. Істотне посилення зазначеної тенденції, на наш погляд, варто пояснити як *екстралінгвальними факторами* (потужний вплив інформатизації та комп'ютеризації; посилення глобалізації, тобто зростання міжнаціональних і особистих контактів та обмінів; новітні значні досягнення науково-технічного прогресу; потужний і постійний вплив інтернет-телефонії; поступова розбудова незалежної України; активніше набуття українською мовою статусу державної, піднесення її соціального престижу, безперечно, сприяли розширенню її комунікативних функцій; вибір Україною європейського шляху розвитку після Помаранчевої революції, а особливо після Революції гідності, та відкритість сучасного українського суспільства для різноманітних міжнародних зв'язків; активізація співпраці зі світовим співтовариством у низці галузей – політики, економіки, науки, техніки, навчання й освіти, спорту, культури, туризму тощо; політична і моральна підтримка Заходом України у протистоянні російській агресії та реальна допомога передусім у військовій, політичній, економічній царинах; загальна розкутість, демократизація та лібералізація; усунення цензури й самоцензури; зростання рівня освіченості й інтелектуалізації журналістів і більшості громадян України; зміна мовних смаків і моди в сучасній українській лінгвостільноті; посилення креативних мовних інтенцій українців, активізація мовної гри в мас-медіа та в інтернет-дискурсі та ін.), так і *інтралінгвальними* (системність мови, що ґрунтується на взаємозалежності її елементів; відродження й утвердження питомих структурних ознак національної мови, дещо нівельованих у радянську епоху; надання переваги експресивним мовним формам, зокрема прагнення до новизни, свіжості, неординарності; тенденція до інтеграції елементів мови; принцип економії мовної енергії, лінгвальних засобів; дія аналогічних тенденцій тощо).

Простудійований нами лексичний матеріал переконливо засвідчує традиційно високу номінативну активність морфологічного способу деривації, який істотно домінує над іншими. Помічено, що в його межах в аналізований часовий зріз у творенні okazіоналізмів помітна активізація деривації різних типів складних утворень, у продукуванні яких бере участь повна або усічена запозичена чи питома основа. Це зумовлено тим, що композити, аббревіатури, телескопізми, зрощення та юстапозити здатні точніше, повніше й економніше прономінувати й водночас схарактеризувати нові реалії, процеси, явища, дії, різних осіб. Виникнення й функціонування таких одиниць в українськомовних мас-медіа не випадкове, адже це дієвий засіб зацікавити сприймача інформації, вплинути на нього, а ще – реалізувати важливе прагматичне значення – економію дорогого ефірного часу та друкованого рядка. Також і в сучасному інтернет-дискурсі названі складні утворення активно продукуються, оскільки «в аналізовану добу соціальні мережі, будучи об'єднаннями осіб із спільними інтересами й уподобаннями, усе більше втрачають свою дотеперішню розважальну спрямованість, а інтенсивніше набувають характеру своєрідних осередків соціалізації, самопрезентації, політизації, частки реклами й розвитку бізнесу» (Ладоня 2021: 4). Свою популярність соцмережі здобули не тільки завдяки тому, що нині вони є важливим джерелом інформації, а й завдяки інтерактиву. Користувачі нерідко хочуть передати власне

ставлення до того чи того інформаційного продукту. Частина з них робить це за допомогою так званих «лайків», «уподобайликів», натискаючи на іконки «подобається», «не подобається», «у захваті», «овва», «сумно». Цей невербальний складник допомагає засвідчити свою присутність, продемонструвати прихильність / неприхильність до чиеїсь думки (Заскалета 2017: 188). Варто також акцентувати, що в зазначеній електронній системі користувачі почувають себе «розкуто», не бояться цензури, виявляють високу креативність у творенні найрізноманітніших okazіоналізмів (нерідко навіть викривального, образливого, вульгарного характеру), оскільки вони неавторизовані. У кожного новотвору є автор, хоч носіям мови він, як правило, не відомий, і кожне нове слово чи фразема є засобом самовираження (Ладоня 2021: 196). Слушною є заувага, що система створення образності – це стан руху думки (Потебня 1985: 124), який передбачає деривацію нових і своєрідних одиниць на тлі узвичаєних.

Зібраний і опрацьований значний корпус різноманітних за структурою і семантикою okazіоналізмів засвідчує, що серед них переважають композити, зокрема іменники та прикметники. Більшість таких одиниць утворено чистим основоскладанням. Внутрішня форма аналізованих індивідуально-авторських слів переважно є прозорою: *мостопад, консенсошукач, рідноментальний* та ін. Продуктування більшості okazіоналізмів продиктовано самим життям. Вони відбивають основні події початку ХХІ століття як за кордоном, так і в Україні, зокрема все, що пов'язано з пандемією (*вакциноскептик, ковідоістерія, ковідобот*), колишнім високопосадовцем В. Януковичем (*хамовлада 'влада хама (В. Януковича)', шапкокрад, пенькобіжець*), російсько-українською гібридною війною (*рашофашист, зомбораші, кремлебот, зрадоперемога, совковатник, колорадоватник*), жорстоким керівником Російської Федерації В. Путіним (*путінократія, путінозомбі, путінобот, путінолиз, путінотурист*), а також із іншими характерними явищами нашого буття (*леніноповал, смартфонозомбі, роботосвіт, фейкомет 'мас-медіа або інші джерела, які розповсюджують завідомо неправдиву інформацію', тітушконачальник, договороспроможний*) та ін. Пор. у контекстах: «Однак **вакциноскептики** можуть зробити перемогу над вірусом недосяжною» (ДТ-і, 24.03.2021); «... з приходом до влади **Шапкокрада** [бандити] згуртувалися в антинародне стадо» (УМ-і, 20.06.2014); «Звісно, мережеві **кремлеботи** не встигли за собою затерти сліди, й наша спільнота зафіксувала всі їхні "вкиди"» (armyinform.com.ua, 08.04.2022); «Вусатий **путінолиз** Лукашенко видав указ про зняття всіх обмежень, оплати за перевезення через Білорусь вантажів до так званих ДНР / ЛНР» (<https://blog.liga.net>, 18.11.2015); «Саме тому – корисна порада для усіх "**смарффонозомбі**": це вже є залежністю, зробіть паузу!» (<https://acc.cv.ua>, 02.08.2019).

Зібраний значний масив okazіоналізмів-композитів засвідчує, що серед них домінують негативнооцінні утворення: *поетохам, зекошобла, хамоствердження* та ін. Ілюстрацією слугують контексти: «Скажіть мені, чому О. Корабльов охоче наслідує недоумка і **поетохама**, чому впинається отруйними зубами у святе ім'я, що йому зробив Тарас Шевченко, за що він його ненавидить?» (ЛУ, 23.10.2008, с. 8); «Яка вода? Гаряча?! Тут її з часів колишнього мера не було. Як

зіжрала його **зекошобла**, посипалося місто. А до того моменту Сєверодонецьк єдиний в усій окрузі був і з якісною холодною і гарячою водою, і з працюючими ліфтами та мусоропроводами, і з чудово розвинутим міським транспортом» (uapolitics.com, 11.06.2018). Зустрічаємо одиниці, які, очевидно, виникли в розмовному мовленні та проникли до мас-медійного й інтернетного дискурсів або створені авторами під народну розмовність: *ригомафія*, *ригосепар*, *стінолятник*, *стіномаз*, *котовбивця* та ін. Пор. у контексті: «Був шанс повернути мера [Сєверодонецька] Грицишина в 16 році, але Тука ... допоміг **ригомафії** його вдруге прокинути. В традиційний для злодіїв спосіб, через гасло “тримай злодія”!» (uapolitics.com, 11.06.2018); «Словом, як би там не було, але історія, схоже, повністю відпустила гріхи отрока Ваньки – гріхородника і **стіномаза** з усіма його художествами» (www.gorod.cn.ua). Такі okazіоналізми, як і більшість колоквиальних слів, є *негативномаркованими* – викривальними, розвінчувальними, дають *негативну оцінку*, виражають *зневагу*, *іронію*, *осуд*. Це пов'язано з тим, що сучасні мас-медіа та інтернет-комунікація відбивають усі негативні процеси світової й української спільноти: змагання різних ідеологій і релігійних течій, політичну боротьбу, військові конфлікти, національну й релігійну нетерпимість та багато чого іншого. Серед аналізованих одиниць засвідчено і *лайливі* та *вulgарні*, на зразок: *совкобидло*, *зрадогнида*, *тушкомерзота*, *лайнтворець*, *низькожопий*, *хитродупий* та ін. Напр.: «**Зрадогнида** Семеніхін отримав яйцем по макітрі. Сьогодні жителі Конотопа вимагали усунення міського голови із займаної посади» (<https://m.facebook.com/posts>, 03.07.2018); «Той, хто вимовить слова “компроміс з владою”, той – падлюка, той продажна **тушкомерзота**» (<https://durdom.in.ua>, 02.12.2013). Це не дивно, що творяться й активно функціонують названі слова, адже в сучасній українській мові, особливо в інтернет-дискурсі, мас-медіа та розмовному мовленні, тенденція до *vulgаризації* виявляється найбільш зримо.

Позитивно марковані okazіональні утворення зустрічаються рідше, що зумовлено психологією людей: усе хороше забувається швидше, адже воно так і мало бути в житті. Це слова, що відбивають позитивне морально-естетичне, поетичне сприйняття особи та довкілля, на зразок: *душознавець*, *сонцеволосий*, *життєсвіт*, *дивокрай* та ін. Пор.: «“Фатальна жінка” для кінця XIX – початку XX століття – не новий, але по-новому інтерпретований, жіночий образ, популярний у літературі, музиці, образотворчому мистецтві сецесійної епохи. Красива, спокusлива і небезпечна жінка, що руйнує – приблизно такою була б коротка характеристика особи з означенням “fatale”. На зміну романтичної *сонцеволосої* і *пишинотілої ренуарівської красуні* приходять *тендітна юнка сецесіону*, котра однак, як правило, *приносить лише проблеми*» (<https://photo-lviv.in.ua>, 15.05.2016); «Шляхетність, гідність, багатогранність **життєсвіту** Неллі Григорівни [Ничкало] вражають, а особливо – творчий потенціал, який навіть за умов глобальних зрушень інтелектуальних і суспільних процесів не знижується, зберігаючи надбаний педагогічний досвід» (УМ-і, 23.09.2014).

В аналізовану добу засвідчено зростання продуктивності низки складників у нових авторських словах. Вони можуть стояти як у препозиції, так і рідше –

у постпозиції. Із-поміж них словотвірною продуктивністю відзначаються такі: **україн-** (*українооптиміст, україноцирий, україноскептик, українопуїзм, українобайдужий, україноохоронець, українобот, українозневажець, україноруйнач*), **кот-** (*котовласник / котовласниця, котомамця / котоматусь, котолобов, котолов, котойога*), **москв-** (*москвобандерівець, москвофобія, москвожер, москвомутний*), **нов-** (*новоправослвний, новоосвячений, новосимвол, новоприсвоєння, новоолігарх*), **-зомбі** (*совкозомбі, путінозомбі, рашозомбі, вакцинозомбі*), **-мор** (*бджоломор, водомор, птахомор*) та ін. Однак варто відзначити характерну рису деривації okazіоналізмів в українській мові початку ХХІ століття – надзвичайно інтенсивне творення одиниць із компонентом **-пад** (усічення від слова *падати*): *цінопад, рублепад, гривнепад, доларопад, деревопад, кріслопад, банкопад, цеглопад, ялинкопад, рибопад* тощо. Цей ряд індивідуально-авторських новотворів виник за аналогією до відомих літературних слів – *листопад, снігопад*.

У зібраному матеріалі виявлено дещо меншу кількість okazіоналізмів, утворених основоскладанням із суфіксацією: *брендоносець, грошовиводитель, бруднослів'я, перемогобісся, віршоплюйка, віршодерка, слугонародний, офшоролюбивий* та ін. Пор.: «*Не настільки важливо, **брендоносець** ти чи ні, важливо, що ти можеш поєднати речі для себе*» (detector.media, 17.10.2009); «*А в цих ветеранських дошках пошани є ще один прояв сучасної російської політики – так звані “**перемогобісся**”, культ Перемоги й ВІН же культ Війни. При цьому сумна російська дійсність мало схожа на перемогу, адже пишатися особливо нічим*» (РС-і, 29.05.2016); «*У “**слугонародному**” списку присутній і син Олега Устенка, економічного радника Зеленського*» (nv.ua, 13.06.2019). Як бачимо, серед наведених авторських утворень переважають негативнооцінні, які є влучними, викривальними, характеризувальними словами, що відбивають номінації осіб, явищ, процесів, ознак сучасної доби.

Помічено, що в українській мові початку ХХІ століття інтенсифікувалося творення різноманітних okazіоналізмів за допомогою юкстапозиції, або слово-складання: *патріот-говорун, президент-миздобул, репер-кримнашист, режимізгой, сидун-геморойник, антиковідник-антимасочник, колаборант-рашофашист, зомбі-апокаліпсис, гулагівсько-п'ятиколонний* та ін. Пор. у контексті: «*Під виглядом “нових” дуже часто ідуть **патріоти-говорунни**, які свою неграмотність компенсують футболками “ПТН ПНХ”. Майдан породив нових героїв, які насправді не є такими*» (Д-і, 26.09.2014); «*Близько третини носять маску під носом, відсотків десять взагалі на підборідді. Зауваження їм роблять рідко. **Антиковідники-антимасочники** зазвичай у таких випадках люто огризуються, вже доходило і до бійок*» (www.dw.com › oleksandr-irvanets, 14.01.2021).

Характерна риса okazіональної деривації аналізованого періоду – активізація телескопії, що є порівняно новим способом словотворення, який з'явився в українській мові в кінці ХХ століття. Переконливими прикладами слугують слова: *грузаїнець* (від *грузин* + *українець*), *кремлегарх* (від *кремль* + *олігарх*), *коронавт* (від *коронавірус* + *космонавт*), *ковідок* (від *ковід* + *повідок*), *ковідіот* (від *ковід* + *ідіот*), *окупендум* (від *окупація* + *референдум*) та ін. Семантику й стильові та стилістичні особливості таких одиниць нерідко допомагає розкрити контекстуальне

оточення: «Аналітики у США закликають посилити санкції проти **“кремлегархів”**. Ті захищаються у судах **“від наклепу”** (заголовок)» (РС-і, 07.05.2021); «Всеукраїнський **“окупендум”** (заголовок статті)» (Д-і, 02.09.2016); «Цей **ковідом** обіймає всіх, кого бачить» (<https://tsn.ua>, 23.03.2020). На нашу думку, інтенсифікація їх виникнення та вживання в мас-медійному й інтернетному дискурсах пов'язана з надзвичайною місткістю, економністю, а також емоційно-експресивною виразністю, влучністю, дотепністю.

В українській мові початку ХХІ ст. продуктивним способом у творенні оказіоналізмів є також аббревіація. Серед її різновидів значно переважає частково-скорочений вид, який ще називають усічено-словесним, тобто це поєднання частини слова з повноцінною лексемою: *попнебосхил, партолігарх, алкобезхатченки, інстаістерика, енергорулетка, екорай, електротачка, егоманіяк* та ін. Особливо високою дериваційною активністю характеризуються такі аброморфеми: **теле-**: *телетроль, телевійна, телестосунки, телетет-а-тет, телеєвангеліст, теле-смак, телезомбі, телекулінар, телебалаболка*; **євро-**: *євроледі, євромотлох, єврокрах, євромарафет, єврозвитяга, європравиця, євроідея*; **кібер-**: *кіберГУЛАГ, кіберНАТО, кіберстукач, кібертітушки, кіберутіха* та ін. Як бачимо, це переважно запозичені словотворчі компоненти. Пор. у контексті: «Голову Верховної Ради атакували російські **“телезомбі”**» (zik.ua > news, 17.03.2015); «Ці **“залізни євроледі”** [доповідачки Парламентської Асамблеї Ради Європи Ханне Северінсен і Рената Волвенд] напередодні сесії ПАРЄ вкотре приїхали інспектувати Україну щодо дотримання нею зобов'язань перед Радою Європи» (УМ, 12.09.2001, с. 11); «Нова тенденція окупаційного Криму – створення загонів **“кіберстукачів”** зі школярів і студентів» (ПАТРІОТ ДОНБАСУ: <https://donpatriot.news>, 28.11.2021). Головною причиною активного використання наведених авторських слів є дія закону мовної економії – прагнення до стислості в ЗМІ, де практичне значення має дорожнеча ефірного часу й друкованого рядка, а в інтернет-дискурсі вплив розмовного мовлення, де ця інтенція також досить характерна.

Серед неморфологічних способів словотворення в продукуванні складних оказіоналізмів поширене зрощення, або лексико-синтаксичний спосіб. В українській мові аналізованій доби помічено поступове наростання продуктивності названого способу деривації. Цікаво, що за структурною організацією засвідчено двокомпонентні утворення (*кримнаш, дідивоювали, менорапад, крайобраз, коронамайдан* ‘форма протесту проти занадто жорстких карантинних заходів’, *дебашнулько* ‘людина, яка через свій інтерес і стурбованість може спричинити дуже багато шкоди’) і багатокомпонентні (*іхтамнема, базар-свято-шоу, хіпста-баріста-йога-тренер*). Виявлено навіть поодинокі складні одиниці, що постали на основі відомих фразеологізмів: *крим-рим-і-труби* (від *ФО пройти Крим і Рим і мідні труби*). Напр.: «Головний успіх *кремлівської медіа-машини* не 88 % **“кримнашів”**, а загальне зниження інтелектуального та культурного рівня не лише росіян, а й українців» (Д-і, 12.02.2015); «Проте в Україні цього року святкування Хануки пройшло напружено: по всій країні вандали псували та валили Ханукії (менори) – ритуальні світильники, які є основним символом релігійного свята. Один-два інциденти могли б пройти непоміченими. Проте **“менорапад”** охопив багато міст країни» (<https://apostrophe.ua>, 10.12.2021); «А що на нашій терито-

рії роблять ваші хлопці? А, **їхтамнема!** А звідки безіменні могили на кладовищах?» (twitter.com › irishka b); «“Оце чуваки з Росії”, – консультувала мене колежанка, яка вже пройшла цей “крим-рим-і-труби” минулого року» (УМ, 05.08.2003, с. 13). Характерно, що в продукуванні таких одиниць значною словотвірною продуктивністю відзначаються складники **кіно**: кінолюбов, кінодиво, кіногурман, кіноспівець, кінодочка, кінотемник, кінобездарність, кінобрухт, кіновулкан; **корона**: коронахвиля, коронавечірка, коронадисидент, коронабургер, короналасоці, коронатістечко, коронацукерка; **відео**: відеохалтурка, відеовійна, відеопародія, відеопігулка та ін.

Характерна особливість у деривації складних okazіоналізмів початку ХХІ століття – активізація їх творення від українських і зарубіжних власних назв, зокрема від: 1) прізвищ переважно відомих державних діячів, політиків, громадських і релігійних діячів, спортсменів, тренерів та ін.: *Янучар* (від *Янукович* + *яничар*), *Янушеску* (від *Янукович* + *Чаушеску*), *Янукдот* (від *Янукович* + *анекдот*), *Ляшкобус* (від *Ляшко* + *автобус*), *Кернесанс* (від *Кернес* + *ренесанс*), *мертвечук* (від *мертвиця* + *Медведчук*), *ленінопад*, *путінозомбі*, *Путіногітлер*, *трампономіка*, *Меркозі* (від *Меркель* + *Саркозі*), *МеркОлланд* (від *Меркель* + *Олланд*), *гундяєбот* (від *Гундяєв* + *бот*), *Саррібол* (від *Саррі* + *футбол*) ‘футбол, який демонструють гравці під керівництвом тренера Мауріціо Саррі’; 2) імен відомих осіб: *юлефан* / *юльфан* ‘фанатичний прибічник Юлії Тимошенко’, *міхомайдан* ‘масова тривала акція протесту проти влади, яку організував Міха (Міхеїл Саакашвілі)’, *мессізалежність* ‘перебування під впливом видатного футболіста Ліонеля Андреса Мессі Куччиттіні’; 3) знакових топонімів (переважно назв міст): *Донбабве* (від *Донбас* + *Зімбабве*), *Луганда* (від *Луганськ* + *Уганда*), *Москвобад* (від *Москва* + перс. *абад* ‘місто’), *Москвостан* (від *Москва* + перс. *стан* ‘країна’), *Пуйляндія* (від *Пуйло* + *ляндія* ‘земля, країна’), *Гейрона* (від *гей* + *Європа*) та ін. Пор.: «“**Ляшкобус**” буде підвозити та годувати людей по всій Україні (заголовок статті)» (<https://informer.press>, 29.01.2019); «Як **Путіногітлер** із “зеленими чоловічками” зустрічав “нічних вовків” у Празі» (<https://www.depo.ua> › Світ, 07.05.2016); «Елітний **гундяєбот** завітав» (<http://arhivach.ng> › thread, 04.07.20); «**МІХОМАЙДАН**. Із вересня 2017-го так почали називати мітинги, організовані політиком Міхеїлом Саакашвілі. На них вимагали створення антикорупційного суду, скасування депутатської недоторканності та ухвалення нового виборчого закону без мажоритарних округів» (<https://gazeta.ua>, 07.01.2018); «Сьогодні **Луганда** і **Донбабве**, чи то пак криваві “ЛНР” і “ДНР” сумна українська реальність» (G-i, 19.06.2014). Наведені вище відонімні індивідуально-авторські слова здебільшого передають негативну семантику. Їх головне завдання – жарт, іронія, осуд, критика, викриття, розвінчання певних осіб, понять, реальій, явищ тощо. Вони надзвичайно актуальні на аналізованому етапі у всесвітньому і в українському масштабі. Однак із часом вони зйдуть з арени суспільно-політичної боротьби й протистояння, оскільки зміняться відомі дійові особи, а також характерна ситуація в Україні й у світі.

Варто також наголосити на важливій тенденції в сучасній українській мові – активізації дії антропоцентризму. Свій вияв у деривації okazіоналізмів вона демонструє в таких одиницях: *майданостоялець*, *літньошколяр* ‘той, хто є учасни-

ком літньої школи – різновид річного шкільного табору, в якому поєднуються літній відпочинок і активні заняття в тій чи іншій галузі науки’, миздобул, куля-влоб, кримнашист, правдокоп, правдоруб та ін. Напр.: «*Літньошколярі “Дня” долучаються не тільки до творення якісної журналістики, а й до якісного відпочинку*» (<https://day.kyiv.ua>, 18.07.2016); «*Правдоруби та брехуни. Як українські політики маніпулювали в лютому*» (заголовок статті) (ВЗ-і, 03.04.2018). На відміну від загальнономовних неологізмів, із-поміж яких засвідчено значний пласт фемінних утворень, у корпусі складних okazіоналізмів домінують назви чоловічого роду.

Ще одна характерна особливість, що виявляється в складних авторських дериватах, – різностильове поєднання повних або усічених твірних основ (переважно книжних і розмовних). Це створює високий і дієвий стилістичний ефект: *альма-мачуха, радіотуфта, телебрехня, політбрехайло, жлобостайл, фігнівент* (від *фігня + івент*), *криптошахрай*. У названих одиницях засвідчено тенденцію до гібридизації, або змішаного словотворення.

Загальноновизнано, що okazіоналізми рідко стають літературними словами. Однак, на нашу думку, окремі з них уже нині поступово набувають статусу нормативних: *рукотвір, літньошколяр, народовбивство, двістібальний / 200-бальний, кіберпартизан* та ін.

Наведені вище різноманітні складні okazіоналізми з мас-медійного й інтернет-дискурсів є важливим засобом творення експресивності й емоційності, образності, влучності. Складні авторські одиниці можуть виражати різні стилістичні реєстри: фамільярність, жартівливість, глузування, іронію, зневагу, вульгарність, лайливість та ін. Також нерідко вони покликані пожвавити виклад, привернути увагу неординарністю й вплинути на адресата інформації за допомогою вдало створеної одиниці.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, деривація складних okazіоналізмів є результатом індивідуального лінгвального креативу, що сприяє збагаченню номінативних і значною мірою аксіологічних, емоційних, експресивних, образотворчих засобів мови, гарантує її динамічний розвиток. Виявлено, що в сучасній українській мові в деривації авторських слів активізувалися та є продуктивними такі способи словотвору: чисте основоскладання й основоскладання із суфіксацією, юкстапозиція, телескопія, абрєвіація, зрощення. У перспективі варто глибше дослідити такі одиниці в порівняльному аспекті, залучивши до аналізу інші слов’янські мови.

Література

1. Бойчук М. Параметризація поняття okazіоналізм. Лінгвістичні студії. 2011. Вип. 23. С. 8–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2011_23_3 [Boichuk M. Parametryzatsiia poniattia okazionalizm. Linhvistychni studii. 2011. Vyr. 23. S. 8–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2011_23_3]
2. Заскалета В. П. Події новітньої історії України в дзеркалі мови вебкоментарів (на матеріалі коментувань публікацій у соціальних мережах). Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. Серія Філологія. Педагогіка. Психологія. 2017. Вип. 35. С. 188–195. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkyu_2017_35_29

- [Zaskaleta V. P. Podii novitnoi istorii Ukrainy v dzerkali movy vebkomentariv (na materialii komentuvan publikatsii u sotsialnykh merezhakh). Naukovyi visnyk kafedry Yunesko KNLU. Seria Filolohiia. Pedahohika. Psykholohiia. 2017. Vyp. 35. S. 188–195. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkyu_2017_35_29]
3. Кислюк Л. П. Сучасна українська словотвірна номінація: ресурси та тенденції розвитку. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 424 с.
[Kysliuk L. P. Suchasna ukrainska slovotvirna nominatsiia: resursy ta tendentsii rozvytku. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho, 2017. 424 s.]
 4. Колоїз Ж. В. Неузалежне словотворення. Кривий Ріг: НПП Астерікс, 2015. 156 с.
[Koloiz Zh. V. Neuzualne slovotvorennia. Kryvyi Rih: NPP Asteriks, 2015. 156 s.]
 5. Кондратенко Н. Неологізація сучасного українського політичного дискурсу: загальні тенденції. Слов'янський збірник. 2014. Вип. 18. С. 225–233. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/slzb_2014_18_28
[Kondratenko N. Neolohizatsiia suchasnoho ukrainskoho politychnoho dyskursu: zahalni tendentsii. Slovianskyi zbirnyk. 2014. Vyp. 18. S. 225–233. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/slzb_2014_18_28]
 6. Ладоня К. Ю. Неологізми в українськомовному сегменті соціальної мережі «Facebook»: дис. ... д-ра філос. наук: 03.035 Філологія. Київський університет ім. Бориса Грінченка, 2021. 234 с.
[Ladonia K. Yu. Neolohizmy v ukrainskomovnomu sehmenti sotsialnoi merezhi «Facebook»: dys. ... d-ra filos. nauk: 03.035 Filolohiia. Kyivskyi universytet im. Borysa Hrinchenka, 2021. 234 s.]
 7. Попова О. Експресивна своєрідність okazіоналізмів Олеса Гончара. Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер.: Філологічні науки. 2009. Вип. 81(3). С. 150–154. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzs_2009_81%283%29__35
[Popova O. Ekspresyvna svoieridnist okazionalizmiv Olesia Honchara. Naukovi zapysky [Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka]. Ser.: Filolohichni nauky. 2009. Vyp. 81(3). S. 150–154. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzs_2009_81%283%29__35]
 8. Потебня О. О. Естетика і поетика слова: збірник / упоряд., вступ. ст., приміт. І. В. Іваньо, А. І. Колодної; пер. А. Колодної. Київ: Мистецтво, 1985. 302 с.
[Potebnia O. O. Estetyka i poetyka slova: zbirnyk / uporiad., vstup. st., prymit. I. V. Ivano, A. I. Kolodnoi; per. A. Kolodnoi. Kyiv: Mystetstvo, 1985. 302 s.]
 9. Словотворчість незалежної України. 1991–2011: словник / укл. А. Нелюба. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2012, 608 с.
[Slovotvorchist nezalezhnoi Ukrainy. 1991–2011: slovnyk / ukl. A. Neliuba. Kharkiv: Kharkivske istoryko-filolohichne tovarystvo, 2012, 608 s.]
 10. Словотворчість незалежної України. 2012–2016: словник / укл. А. Нелюба, Є. Редько; ред. А. Нелюба. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2017, 460 с.
[Slovotvorchist nezalezhnoi Ukrainy. 2012–2016: slovnyk / ukl. A. Neliuba, Ye. Redko; red. A. Neliuba. Kharkiv: Kharkivske istoryko-filolohichne tovarystvo, 2017, 460 s.]
 11. Стасюк Т. В. Відомі утворення: структурно-семантичні і функціонально-стилістичні аспекти у мові сучасної публіцистики: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Дніпропетровськ, 2005. 18 с.
[Stasiuk T. V. Vidonimni utvorennia: strukturno-semantychni i funktsionalno-stylistychni aspekty u movi suchasnoi publitsystyky: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01. Dnipropetrovsk, 2005. 18 s.]
 12. Тодор О. Г. Соціально зумовлені іменники-оказіоналізми у мові сучасних Інтернет-ЗМІ (суфіксальний словотвір). URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/1970> (дата звернення 07.04.2022).

- [Todor O. H. Sotsialno zumovleni imennyky-okazionalizmy u movi suchasnykh Internet-ZMI (sufiksalni slovotvir) URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/1970> (data zvernennia 07.04.2022)]
13. Турчак О. М. Оказіоналізми в мові української преси 90-х років ХХ століття: атореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Дніпропетровськ, 2005. 19 с.
[Turchak O. M. Okazionalizmy v movi ukrainskoi presy 90-kh rokiv XX stolittia: atoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01. Dnipropetrovsk, 2005. 19 s.]
14. Чабаненко В. Норми словотворення і мовна експресія. Мовознавство. 1980. № 2. С. 13–20.
[Chabanenko V. Normy slovotvorennia i movna ekspresia. Movoznavstvo. 1980. № 2. S. 13–20]

Використані джерела

1. ВЗ-і: газета «Високий замок» (інтернет-версія).
[VZ-i: hazeta «Vysokyi замок» (internet-versiia)]
2. Д-і: газета «День» (інтернет-версія).
[D-i: hazeta «Den» (internet-versiia)]
3. ДТ-і: газета «Дзеркало тижня» (інтернет-версія).
[DT-i: hazeta «Dzerkalo tyzhnia» (internet-versiia)]
4. ЛУ: газета «Літературна Україна».
[LU: hazeta «Literaturna Ukraina»]
5. РС-і: радіо «Свобода» (інтернет-версія).
[RS-i: radio «Svoboda» (internet-versiia)]
6. УМ: газета «Україна молода».
[UM: hazeta «Ukraina moloda»]
7. УМ-і: газета «Україна молода» (інтернет-версія).
[UM-i: hazeta «Ukraina moloda» (internet-versiia)]
8. G-і: Gazeta.ua (інтернет-версія).
[G-i: Gazeta.ua (internet-versiia)]

PECULIARITIES OF WORD FORMATION OF COMPLEX OCCASIONALISMS IN THE MODERN UKRAINIAN LANGUAGE

Olexandr Styshov

The Ukrainian Language Department, Borys Grinchenko Kyiv University, Ukraine.

Abstract

Background: At the beginning of the XXI century, the production of occasionalisms in the Ukrainian language intensified, especially in the media and Internet discourse. It is noticed that a significant part of them are various complex words that require special in-depth study. Such units are relevant to our study.

Purpose: Identify and analyze the features of the creation of complex occasionalisms in the media and in the Internet discourse of the Ukrainian language of the early XXI century.

Results: Complex occasionalisms are an extremely dynamic subsystem, which under the influence of extralinguistic and intralinguistic factors is constantly replenished with new lexical units that contribute to the enrichment of the Ukrainian national language. The analysis revealed productive ways of word formation of author's words – pure composition and composition with suffixation, word formation, telescoping, abbreviation, morphological-syntactic method. A characteristic feature of complex authorial derivatives is the diverse stylistic combination of complete or truncated creative bases (mostly book and colloquial). Complex occasionalisms from the media and Internet discourse are an important means of creating expressiveness and emotionality, imagery and accuracy. They express different stylistic registers: familiarity, humor, ridicule, irony, contempt, vulgarity, resentment, and others. Such words are intended to enliven the presentation, to attract attention with unusualness and to influence the addressee of information.

Discussion: We believe that the material of the article provides a basis for further in-depth study of new complex occasional formations in the comparative aspect, involving other Slavic languages in the analysis.

Keywords: occasionalism, author's words, word formation, derivation, method.

Vitae

Oleksandr Styshov, doctor of philology, full professor, professor at the Ukrainian language department, Borys Grinchenko Kyiv University; the area of scientific interests includes lexicology, semantics, phraseology, word formation.

Correspondence: styshov@ukr.net

Надійшла до редакції 09 квітня 2022 року
Рекомендована до друку 22 квітня 2022 року